

Ч 511.06
3-91

ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Зубанова Наталя Юрївна

УДК 371.125.3.037 (021)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання
різних груп населення

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Луцьк - 1998

Дисертацією є рукопис
Робота виконана у Волинському державному університеті імені Лесі Українки,
Міністерство освіти України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Цьось Анастасій Васильович, Волинський
державний університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри фізичного виховання

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук,
професор **Ложкін Георгій Володимирович**,
Український державний університет фізичного
виховання і спорту, завідувач кафедри
психології та педагогіки

кандидат педагогічних наук,
доцент **Ємель Олександр Йосипович**,
Чернігівський державний педагогічний
університет імені Т.Г.Шевченка, доцент
кафедри педагогіки, психології і методики
фізичного виховання

Провідна установа: Тернопільський державний педагогічний
університет ім.Володимира Гнатюка, кафедра
педагогіки, Міністерство освіти України,
м.Тернопіль

Захист відбудеться 12 листопада 1998 року об 11 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 32.051.02 у Волинському державному
університеті імені Лесі Українки (263000, вул.Винниченка, 30).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Волинського державного
університету імені Лесі Українки (263000, вул.Винниченка, 30)

Автореферат розісланий 10 жовтня 1998 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Цьось А.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Принципові зміни у політиці, економіці та соціальному житті нашого суспільства обумовили зростання значимості педагогічної праці, оскільки саме система освіти має забезпечити кожному громадянину нашої країни реальні умови для повноцінного розвитку, підвищення загальнокультурного та професійного рівнів, самоудосконалення і самовиховання.

Серед провідних елементів освіти її стрижнем та визначальною умовою успішного функціонування є підготовка висококваліфікованих спеціалістів. Сучасні теоретико-методологічні дослідження та практика роботи вузів вказують на існування в підготовці фахівців з фізичної культури та спорту ряду суперечностей:

– між збільшенням кількості випускників і рівнем їх професійної компетентності та готовності до професійної діяльності;

– між монопредметним викладанням і необхідністю цілісного уявлення професії вчителя фізичної культури;

– між дидактичним, психологічним і соціальним зразком-моделлю педагога і реальним рівнем сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Ці протиріччя складають сукупність певних компонентів, що знаходяться у взаємозв'язку. Для їх вирішення потрібні комплексні дослідження всіх ланок підготовки вчителів фізичної культури.

Виходячи із наукових досліджень Н.В.Кузьміної (1993), М.В.Прохорової (1993), О.В.Петуніна (1996) слід відмітити, що головною умовою становлення професійної майстерності вчителів фізичної культури є рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях звертається увага на загальнопедагогічні аспекти формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього фахівця (І.А.Зязюн, 1989; В.О.Сластьонін, 1991; В.І.Долгова, 1994; Б.С.Кобзар, 1994).

Вивчені окремі аспекти професійно-педагогічної спрямованості спеціалістів фізичної культури та спорту, зокрема: мотиви діяльності майбутніх фахівців (І.Н.Решетень, 1972; О.В.Петунін, 1980; Р.А.Пілоян, 1984; Г.В.Ложкін, 1996); формування інтересу до професії тренера (Г.Д.Бабушкін, 1992); ведучі показники професійно-педагогічної спрямованості тренерів (Е.А.Науменко, 1987; З.П.Плетньова, 1988; Т.Б.Казаква, 1992; К.В.Ваганова, 1996).

Проте, в науковій і методичній літературі практично відсутні дослідження проблеми формування професійно-педагогічної спрямованості

особистості вчителя фізичної культури не розроблені структура та технологія її формування в процесі навчальної діяльності у вузі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана згідно з держбюджетною науковою темою Волинського державного університету імені Лесі Українки "Психологічні передумови організації роботи з обдарованими індивідуумами в системі народної освіти" (номер держ. реєстрації 0197U0049782, шифр теми 21-97).

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки вчителів фізичної культури у системі вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури.

Гіпотеза: формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх фахівців з фізичної культури дозволить підвищити інтерес до спеціальності, розкрити творчий потенціал педагогічної професії, сформувати готовність до самовиховання, а також об'єднати можливості всіх навчальних дисциплін на розкриття цілісного змісту професійної діяльності.

Мета дослідження – науково обґрунтувати і експериментально перевірити технологію формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Відповідно до мети та гіпотези були визначені наступні завдання дослідження:

1. Удосконалити зміст та структуру професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури.
2. Виявити особливості сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів та її динаміку у процесі навчання.
3. Визначити і обґрунтувати технологію формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури.
4. Дослідно-експериментальним шляхом апробувати методіку формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури у педагогічних вузах України.

Наукова новизна одержаних результатів:

– удосконалені зміст та структура професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури, які включають

“наявність спрямованості”, “стійкість до перешкод”, “валентність”, “центральність”, “фізкультурно-спортивну орієнтацію”;

–розроблені основні етапи (формування емоційно-ціннісного відношення до педагогічної діяльності, формування основних складових структури професійно-педагогічної спрямованості, формування досвіду педагогічної діяльності, самовиховання професійно-педагогічної спрямованості); умови (індивідуально-особистісний підхід, структурування навчально-виховного процесу на основі співпраці, співтворчості, взаємонавчання, постійне заохочення майбутніх вчителів фізичної культури до саморозвитку, прийняття педагогічного впливу) та механізми (розуміння студентом вимог педагогічної діяльності, самоаналіз особистісного потенціалу, подолання психологічних перешкод/ формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури,

–визначено рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури та рівень їх готовності до самовиховання.

Практичне значення одержаних результатів:

–розроблена методика формування професійно-педагогічної спрямованості, що передбачає застосування активних методів навчання, виконання тестових методик, проведення ділових та рольових ігор, вирішення професійних ситуацій та виконання самостійних творчих завдань;

–складені методичні рекомендації формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів у процесі навчання.

Результати досліджень можуть використовуватись при створенні нових навчальних посібників, а також у процесі викладання у вищих педагогічних навчальних закладах на курсах з фахових дисциплін.

Запропонована технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури використовувалась в інституті здоров'я та фізичної культури молоді Волинського державного університету ім.Лесі Українки та на факультетах фізичного виховання Тернопільського державного педагогічного університету ім.Володимира Гнатюка, Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.

Розроблені нами матеріали, що забезпечують процес формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури, позитивно оцінені експертами вищих навчальних закладів України.

Особистий внесок здобувача. Автором дисертації науково обґрунтовані зміст та структура професійно-педагогічної спрямованості

особистості вчителя фізичної культури, розроблена технологія її формування в процесі навчання у вузі.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дисертації доповідались на всукраїнських науково-практичних конференціях в м. Львові (1997 - 1998 рр.), м. Луцьку (1994, 1997 рр.), щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Волинського державного університету ім. Лесі Українки (1994 - 1998рр). Основні положення дисертації та результати експериментів використовуються на практичних заняттях (психології спорту, теорії і методики фізичного виховання, основ професійної майстерності) із студентами БДУ ім. Лесі Українки.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані у методичних рекомендаціях "Засоби формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури" та восьми статтях в провідних наукових фахових виданнях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Робота викладена на 169 сторінках друкованого тексту, містить 22 таблиці, 14 рисунків і 6 додатків. У праці використано 256 літературних джерел, з яких 25 іноземних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та задачі дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи, особистий внесок автора, вказується сфера апробації результатів дослідження.

У першому розділі "Стан проблеми формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури" подається теоретичний аналіз і узагальнення наукових праць з проблеми дослідження. Визначено, що професійно-педагогічна спрямованість це – цілісна властивість особистості, яка є головним критерієм придатності до педагогічної професії, що визначає сукупність стійких педагогічних мотивів вибору діяльності, задоволеність нею і високу самооцінку особистістю своїх професійних якостей.

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях професійно-педагогічну спрямованість розглядають з різних позицій, даючи їй різноманітні характеристики: детермінанта вірного вибору професії (А.П.Кошилова, Т.І.Тепеніцина, 1982); один із факторів професійної адаптації (Ю.С.Алфьоров, 1988; В.Г.Вершловський, 1982); передумова успішної професійної діяльності (Ю.П.Платонов, 1984; Т.Б.Казакова, 1992); критерій надбання педагогічної

позиції спеціаліста (Е.П.Белозерцев, 1989; Е.В.Катріч, 1995); чинник виявлення тенденцій новаторства в педагогічній діяльності (В.К.Дяченко, 1992; А.С. Нісімчук, 1996); структура складових мотивів (Т.В.Ложкін, 1994, 1996; М.В.Кричфалуший, 1997); інваріативна якість у структурі професійно-важливих якостей особистості (А.І.Щербаков, 1981). Аналіз теоретичних і емпіричних даних з цього питання дає змогу характеризувати професійно-педагогічну спрямованість як складне системне утворення, що за своєю природою має цілісну, багатоаспектну, багаторівневу ієрархічну структуру, яка включена в багатосистемні зв'язки з іншими психічними утвореннями особистості.

Загальнопедагогічні аспекти формування професійно-педагогічної спрямованості особистості педагога відображені у роботах Н.В.Кузьміної (1967, 1993), Т.С.Деркач (1972), Ю.П.Платонова (1984), І.А.Зяюка (1989).

Виховання окремих компонентів професійно-педагогічної спрямованості особистості фахівців з фізичної культури та спорту вивчали А.О.Деркач, А.А.Ісаєв (1981); Р.А.Пілоян (1984); О.Й.Ємель (1985); М.В.Віленський, Р.С.Сафін (1989); М.В.Прохорова (1993); К.В.Ваганова (1996). Проте, у сучасній науковій літературі практично відсутні дослідження процесу формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури. Важливе соціальне і практичне значення цієї проблеми і недостатня її розробка у психолого-педагогічній літературі обумовили тему нашого дослідження.

Враховуючи особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури і спираючись на концептуальні положення наукових досліджень Н.В.Кузьміної (1993), М.В.Прохорової (1993), Т.В. Ложкіна (1996), Б.М.Шияна (1997) було удосконалено зміст та структуру професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури

Структура професійно-педагогічної спрямованості складається із параметрів, або блоків, кожен з яких має свою підструктуру, що відображає зміст професійно-педагогічної діяльності і відношення до неї особистості.

Основними компонентами професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури виступили параметри: "наявність спрямованості", "стійкість до перешкод", "валентність", "центральність", "фізкультурно-спортивна орієнтація" (рис. 1).

Рівень розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури обумовлений ступенем вираженості кожного із параметрів. Параметр "наявність спрямованості" містить дві підструктури: "об'єкт спрямованості" і "специфічність спрямованості".

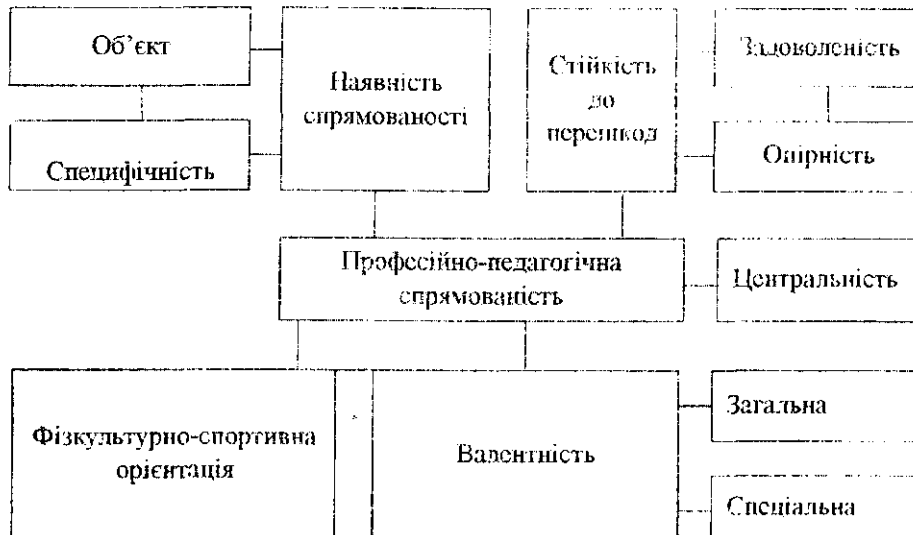

Рис. 1 Структура професійно-педагогічної спрямованості вчителя фізичної культури

“Об’єкт спрямованості” відображає емоційне ставлення до основних видів діяльності, до яких може бути залучений спеціаліст з фізичної культури і спорту (діяльність вчителя фізичної культури в школі, викладача кафедри фізичного виховання у вузі, викладача кафедри фізичного виховання у середніх навчальних закладах, тренера, спеціаліста з оздоровчої фізичної культури, реабілітації). “Специфічність спрямованості” пов’язана із вибором суб’єкта взаємодії у професійній діяльності, відображає бажання спеціаліста з фізичної культури працювати з тим чи іншим контингентом людей.

Параметр “стійкість до перешкод” передбачає сукупність двох компонентів: “задоволеність” вибраним видом діяльності в цілому і “опірність” труднощам, що безперечно, виникатимуть у процесі педагогічної діяльності.

“Валентність” характеризує ступінь зв’язку професійно-педагогічної діяльності із спрямованістю на інші об’єкти. Блок “валентність” містить дві підструктури: “загальну” і “спеціальну”. “Загальна валентність” передбачає використання знань різних сфер життя (мистецтва, літератури) і свої інтереси для забезпечення успішної професійної діяльності. “Спеціальна валентність” містить здібності педагога залучати до процесу педагогічної діяльності усі спеціальні знання та вміння, набуті протягом навчання у вузі.

Параметр “центральність” характеризується оцінкою готовності майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності. Готовність визначається як інтегральне особистісне утворення, що включає наявність адекватних знань, умінь, навичок, а також комплексом індивідуально-психологічних особливостей, що обумовлюють високу ефективність професійного функціонування у педагогічній сфері. “Фізкультурно-спортивна орієнтація” це параметр структури, що характеризує наявність різнобічних потреб та потягу до занять фізичною культурою і спортом.

У другому розділі “Методи і організація дослідження” обґрунтовується система взаємодоповнюючих методів дослідження, що адекватні об’єкту, предмету, меті і задачам дослідження, подається організація дослідження. Для вирішення сформованих задач застосовувались такі методи досліджень: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел, анкетування, напівстандартизовані індивідуальні бесіди, метод експертних оцінок, контент-аналіз, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Дослідно-експериментальна робота проводилась із студентами І-ІУ курсів інституту здоров’я та фізичної культури молоді Волинського державного університету імені Лесі Українки та на факультетах фізичного виховання Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і Вінницького державного педагогічного університету імені М.Кошобинського протягом 1994-1998 років і охоплювала три етапи науково-педагогічного пошуку.

Перший етап (1994-1995 рр.) характеризується теоретичним осмисленням проблеми. Аналіз літературних джерел за проблемою дослідження дозволив обґрунтувати мету, гіпотезу і основні задачі дослідження, розробити методичний апарат і схему дослідження.

Другий етап (1995-1996 рр.) – проведення констатуючого експерименту, під час якого були виявлені найбільш значимі мотиви професійного самовизначення студентів, визначений рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх фахівців з фізичної культури і готовність їх до самовиховання.

Отримані результати дослідження були обраховані математично і проаналізовані, на їх основі була розроблена технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Третій етап (1996-1997 рр.) передбачав перевірку ефективності запропонованої технології формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Експеримент проводився із студентами третього курсу інституту здоров'я та фізичної культури молоді. Студенти 31-33 груп склали експериментальну, а 32-34 груп – контрольну групи. У експериментальній групі в процесі вивчення навчальних дисциплін широко використовувалася розроблена технологія формування професійно-педагогічної спрямованості.

Заняття із студентами контрольної групи проводилися за традиційною системою. Умови проведення занять для груп, що досліджувалися, були однакові. Педагогічний експеримент тривав один рік. Ефективність запропонованої технології визначалась шляхом порівняння параметрів сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів контрольної та експериментальної груп в кінці експерименту.

У третьому розділі “Аналіз стану професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури” розглядається рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів та її динаміка у дидактичному процесі.

Результати констатуючого експерименту показали, що професійно-педагогічна спрямованість особистості майбутніх вчителів фізичної культури сформована на середньому рівні (6,7 балів із 10 можливих) і має значні резерви підвищення.

Найвищим за ранговою шкалою виявився параметр “фізкультурно-спортивна орієнтація” – 6,95 балів (рис. 2). На нашу думку, це можна пояснити розумінням студентів пріоритетного значення фізкультурно-спортивної готовності у їх майбутній професії. Важливо, що у процесі занять фізичною культурою та спортом студенти надають перевагу показнику “можливість поглибити знання з обраного виду спорту”, тобто вони прагнуть підвищити теоретико-методичний рівень особистої професійної компетентності.

Наступні (друге та третє) рангові місця за результатами дослідження займають складові компоненти параметру “стійкість до перешкод” – “задоволеність” (6,2 бали) та “опірність” (5,0 бали). Незначне розшарування даних свідчить, що задоволеність студенти знаходять у сукупності різних позитивних “емоційно-забарвлених” сторін професії. Проте необхідно констатувати різну ступінь готовності студентів до подолання тих чи інших труднощів у педагогічній діяльності.

Четверту позицію займає параметр “центральність”, сформований на 4,9 бали. Необхідно відмітити, що рівень самооцінки володіння професійними вміннями низький, майбутні вчителі фізичної культури недостатньо володіють гностичними, конструктивними та комунікативними вміннями.

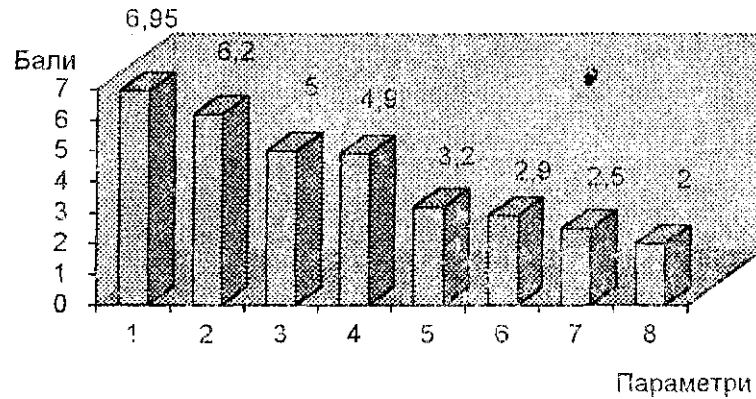

Рис. 2 Ранговий розподіл параметрів структури професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури

Примітки:

- 1 – професійно-педагогічна спрямованість
- 2 – задоволеність
- 3 – опірність
- 4 – центральність
- 5 – спеціальна валентність
- 6 – специфічність спрямованості
- 7 – об'єкт спрямованості
- 8 – загальна валентність

П'яте місце займає параметр "спеціальна валентність" (3,2 бали). Низький рівень цього параметру зумовлений існуючою практикою підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вузі, де студенти засвоюють переважно компоненти професійної діяльності, а не професію загалом. Це, в свою чергу, призводить до того, що окремі дисципліни навчального плану втрачають значимість для методичної підготовки майбутнього фахівця.

Параметр "наявність спрямованості" передбачає сукупність двох компонентів – "специфічність спрямованості", яка за ступенем сформованості у студентів (2,9 бали) займає шосту рангову позицію та "об'єкт спрямованості", що посідає наступне рангове місце (2,5 бали). Достатньо велике розшарування результатів свідчить, що студенти вже чітко визначились із видом професійної діяльності. Більшість із них віддають перевагу діяльності тренера. Очевидно великий досвід спортивної діяльності протягом тривалого

часу наклав відбиток на спрямованість студентів. Навіть отримуючи спеціальність вчителя фізичної культури вони вбачають себе у ролі тренера. Необхідно зазначити, що низькі показники цих компонентів обумовлені наступними причинами:

1. Невизначеністю студентів щодо контингенту майбутньої діяльності.
2. Недостатнім досвідом педагогічної діяльності.

Для творчої роботи необхідні не тільки знання, отримані в процесі навчання, але й використання досвіду громадської роботи, відомостей, почерпнутих з художньої літератури і різних видів мистецтва, все те, що об'єднано поняттям "загальна валентність". За результатами дослідження показники "загальної валентності" сформовані найнижче (2,0 бали).

Динаміка професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів постійно змінюється, відповідно до курсу навчання. За параметрами "наявність спрямованості", "стійкість до перешкод", "центральність" спостерігається зниження оцінок з I до III курсу, після чого настає стабілізація.

Параметр "валентність" постійно зростає у процесі навчання. "Фізкультурно-спортивна орієнтація" має тенденцію до зниження протягом всього періоду навчання у вузі.

У четвертому розділі дисертації "Технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури" проведено обґрунтування експериментальної моделі, висвітлюються основні результати дослідження рівня професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів експериментальних і контрольних груп, проводиться їх порівняльний аналіз.

Обґрунтування експериментальної моделі проводилось за допомогою детального методологічного аналізу основних етапів, умов, механізмів та методики – саме тих складових, від яких безпосередньо залежить завершеність технології формування професійно-педагогічної спрямованості особистості.

Експериментальна модель передбачала чотири етапи формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів. Мета першого етапу полягала у формуванні емоційно-ціннісного відношення студентів до педагогічної діяльності, через створення системи позитивного ставлення до предмету, до педагога, до навчальної діяльності, один до одного, а після цього – до професії в цілому. Ця робота здійснювалась у процесі навчальної діяльності на заняттях: теорії і методики фізичного виховання, основ професійної майстерності, психології спорту і містила велику долю завдань, що викликають інтерес до педагогічної діяльності. В процесі організації цих завдань передбачалось застосування активних методів навчання, самостійні творчі роботи: "Я і моя професія", "Презентація професії вчителя фізичної

культури”, “Бінарний урок” та ін.; проведення бесід, дискусій, діалогів. Ці форми і методи сприяли активізації творчого мислення студентів і забезпечували динамічність характеру навчального процесу.

Завдання другого етапу – формування основних складових структури професійно-педагогічної спрямованості полягало в розширенні, збагаченні знань студентів про зміст та структуру професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури і використанні одержаної інформації у особистісному самопізнанні. Внаслідок цієї роботи створювався образ вчителя-ідеалу, відбувалась ідентифікація, акт віднесення до свого “Я” рис ідеалу, його якостей. У студентів формувались об’єктивні критерії оцінок самого себе, своєї особистості як майбутнього вчителя фізичної культури. Оцінка рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів проводилась за допомогою тестових методик: М.Куна “Хто я”, “Самооцінка професійно-педагогічної спрямованості” (М.В.Прохорової, 1993), а також через аналіз і оцінку дій та вчинків студентів у змодельованих і в реальних умовах навчальної діяльності.

Третій етап – залучення студентів до педагогічної діяльності передбачав наближеність навчального матеріалу до конкретної діяльності. Дослідження показало, що моделювання фрагментів проблемних завдань і професійних ситуацій сприяє всебічному розвитку професійних умінь майбутнього педагога. Визначальною умовою ефективності моделювання проблемних і професійних ситуацій є їх наближеність до життєвого досвіду студентів, причому не обов’язково зумовлена тим, що студенти були свідками цієї ситуації у реальному житті. В цьому випадку ми досягаємо особистісного включення студентів у хід та розвиток ситуації шляхом активізації їхнього творчого мислення.

Четвертий етап – самовиховання професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури передбачав озброєння студентів знаннями з самовиховання особистості, створення психологічної установки на самовиховання професійно-педагогічної спрямованості, як умов педагогічної майстерності. В основу цього етапу лягла система завдань, вправ та ігор, що були спрямовані на творче самопізнання особистості.

Запропонована експериментальна модель передбачала створення таких умов навчання:

1/ індивідуально-особистісний підхід, що передбачав всебічне стимулювання здібностей кожного студента, опір на особистісну динаміку досягнень та індивідуальні особливості;

2/ структурування навчально-виховного процесу на основі співпраці, співтворчості, взаємонавчання.

3/ постійне заохочення майбутніх вчителів фізичної культури до саморозвитку;

4/ прийняття педагогічного впливу.

Основними механізмами педагогічного керівництва процесом формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури були:

1. Розуміння студентом вимог педагогічної діяльності, її законів, правил, особливостей. Наскрізна лінія педагогічного керівництва полягає у зацікавленні студентів майбутньою діяльністю.

2. Самоаналіз особистісного педагогічного потенціалу, унікальності особистості, індивідуальних якостей, а також потенційних можливостей для досягнення найкращого результату діяльності. У процесі формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури акцентується увага студентів на спонукання інтересу до своєї особистості, концентрації на самоаналізі, мотиваційно-оціночних суджень і особливостей самооцінки.

3. Подолання психологічних перешкод засобами творчої діяльності. Врахування цього механізму полягає у створенні атмосфери співтворчості, взаємопідтримки і позитивного стимулювання з боку педагога.

Розроблена модель характеризується наявністю зворотнього зв'язку між педагогом і особистістю студента, яка здійснюється за допомогою діагностики процесу педагогічного керівництва виховання професійно-педагогічної спрямованості. Діяльність виявляє рівень сформованості і динаміку професійно-педагогічної спрямованості, адекватність самооцінок і їх змін у процесі навчальної діяльності.

Необхідно відзначити, що запропонована схема формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів досить гнучка, що дозволяє швидко змінювати зміст навчання в залежності від пізнавальних можливостей і рівня підготовленості студентів.

Педагогічний експеримент показав високу ефективність запропонованої технології формування професійно-педагогічної спрямованості. Студенти експериментальної групи мали достовірно вищий рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості, ніж контрольної. Найбільші зрушення спостерігаються за рівнем сформованості параметрів "опірність", "задоволеність" ($P < 0,001$) (табл.1).

Таблиця 1

Рівень професійно-педагогічної спрямованості студентів
контрольної та експериментальної груп

Параметри професійно-педагогічної спрямованості	Контрольна група	Експериментальна група	Різниця $P/t / > / t /$
Наявність спрямованості	4,4±0,33	5,3±0,26	<0,05
Задоволеність	5,3±0,35	6,8±0,13	<0,001
Опірність	3,7±0,31	5,2±0,26	<0,001
Спеціальна валентність	3,3±0,34	4,2±0,29	<0,05
Загальна валентність	2,1±0,19	2,7±0,17	<0,05
Центральність	4,1±0,31	4,3±0,22	>0,05
Фізкультурно-спортивна орієнтація	6,3±0,26	7,0±0,21	<0,05

Вище сформовані у студентів експериментальної групи параметри “загальна” і “спеціальна” валентність, “фізкультурно-спортивна орієнтація” ($P < 0,05$). Статистично не відрізняються результати сформованості “центральності”, хоч і спостерігається тенденція до її зростання в експериментальній групі ($P > 0,05$). Це, на нашу думку, пояснюється більш адекватною і об’єктивною оцінкою реального рівня сформованості професійно-педагогічних вмінь.

У п’ятому розділі “Аналіз і узагальнення результатів дослідження” отримані три групи даних: підтверджуючі (1 група); дані, що доповнюють існуючі розробки (2 група) та абсолютно нові з даної проблеми (3 група).

В дослідженні підтверджені дані, що майбутні фахівці з фізичної культури та спорту мають не достатньо сформовану професійно-педагогічну спрямованість, які встановлені у працях Є.А.Науменко (1987), З.П.Плетньової (1988), Т.Б. Казакової (1992), М.В. Прохорової (1993), К.В.Ваганової (1996). Підтверджено також дані, що провідним чинником вибору професії вчителя фізичної культури у студентів є можливість удосконалити свою спортивну майстерність – тобто інтерес до спорту (Г.Д.Бабушкін, 1990; Г.В.Ложкін, 1994, 1996; Ю.М.Ніколаєв, 1996; О.В.Пестунін, 1996).

До другої групи отриманих нами даних відносяться результати динаміки сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів у процесі навчання у вузі. Ці дані доповнюють відповідні

результати досліджень Є.А.Науменко (1987), З.П.Плетньової (1988), Т.Б. Казакової (1992), М.В.Прохорової (1993), де встановлено, що динаміка загального рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості має криволінійний характер. Доповнюючими також є дані про динаміку сформованості окремих параметрів. Так, за параметрами "наявність спрямованості", "стійкість до перешкод" та "центральність" спостерігається зниження оцінок з першого до третього курсу, після чого настає стабілізація. Параметр "валентність" постійно зростає у процесі навчання. "Фізкультурно-спортивна орієнтація" має тенденцію до зниження протягом усього періоду навчання у вузі.

Абсолютно новими є відомості про рівень сформованості основних параметрів структури професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури, визначена їх готовність до самовиховної діяльності. Встановлено існування статистично-значимої кореляції ($r_s = -0,76$, $P < 0,05$) між ранговим розподіленням параметрів згідно самооцінок студентів і експертним оцінюванням значущості основних компонентів структури. Ці розходження обумовлюють необхідність переорієнтації фізкультурно-спортивної спрямованості особистості студентів у професійно-педагогічну. До цієї групи даних належить також розроблена технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури.

ВИСНОВКИ

1. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури в умовах вищої педагогічної освіти є необхідною складовою навчально-виховного процесу, що забезпечує цілеспрямоване керівництво становленням особистості вчителя, зумовлює інтеграцію навчальних дисциплін та оптимізацію процесу підготовки до професійної діяльності.

2. Структура професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури – це складне динамічне утворення, що включає такі параметри: "наявність спрямованості", "стійкість до перешкод", "валентність", "фізкультурно-спортивна орієнтація", "центральність", кожен з яких має свій зміст і складові компоненти.

3. Рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури невисокий і має значні резерви для підвищення. Найвище сформовані параметри "фізкультурно-спортивна орієнтація", "задоволеність", "опірність", "центральність", що

обумовлено досвідом спортивної діяльності студентів та специфікою навчання у вузі; найменш сформованими виявились параметри: "специфічність спрямованості", "об'єкт спрямованості", "загальна" та "спеціальна валентність".

4. Корреляційний аналіз самооцінки і експертної оцінки параметрів професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту показує, що провідні компоненти у них займають найнижчі ранги. Це обумовлює необхідність переорієнтації фізкультурно-спортивної спрямованості особистості майбутніх фахівців у професійно-педагогічну.

5. Динаміка професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів постійно змінюється, відповідно до курсу навчання. За параметрами "наявність спрямованості", "стійкість до перешкод", "центральність" спостерігається зниження оцінок з першого до третього курсу, після чого настає стабілізація. Параметр "валентність" постійно зростає у процесі навчання. "Фізкультурно-спортивна орієнтація" у студентів має тенденцію до зниження протягом всього періоду навчання у вузі.

6. Технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури передбачає врахування умов, етапів, механізмів та методик навчальної роботи.

Умови процесу формування професійно-педагогічної спрямованості: індивідуально-особистісний підхід; структурування навчально-виховного процесу на основі співпраці, співтворчості, взамонавчання, постійне заохочення студентів до саморозвитку, прийняття педагогічного впливу.

Етапи формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури: формування мотиваційно-ціннісного відношення до педагогічної діяльності, формування основних складових структур професійно-педагогічної спрямованості, формування досвіду педагогічної діяльності, самовиховання професійно-педагогічної спрямованості.

Механізми формування професійно-педагогічної спрямованості: розуміння студентом вимог педагогічної діяльності, самоаналіз особистісного педагогічного потенціалу, подолання труднощів, психологічних бар'єрів засобами творчої діяльності.

Методика формування професійно-педагогічної спрямованості вчителів фізичної культури передбачає застосування активних методів навчання, виконання тестових методик, проведення ділових та рольових ігор, вирішення професійних ситуацій та виконання самостійних творчих завдань.

7. Педагогічний експеримент показав високу ефективність запропонованої технології формування професійно-педагогічної спрямованості. Студенти експериментальної групи мають достовірно вищий рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості, ніж контрольної. Найбільші зрушення спостерігаються за рівнем сформованості параметрів "опірність", "задоволеність" ($P < 0,001$), "загальної" та "спеціальної валентності", "фізкультурно-спортивної орієнтації" ($P < 0,05$). Статистично не відрізняються результати параметру "центральність" ($P > 0,05$).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Зубанова Н.Ю. Засоби формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів фізичної культури / Методичні рекомендації. – Луцьк, 1996. – 22 с.
2. Зубанова Н.Ю. Професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя фізичного виховання і шляхи її формування // Молодіжний науковий вісник ВДУ. – Луцьк. – 1997. - № 1. – С.18-24.
3. Зубанова Н.Ю. Особливості професійного самовиховання майбутнього педагога // Проблеми педагогічних технологій: Тем.зб.наук.праць. – Вип.2. – Луцьк. – 1997. – С.26-30.
4. Зубанова Н.Ю. Проблема педагогічного керівництва професійним самовихованням студентів // Науковий вісник ВДУ: Педагогічні та психологічні науки. – Луцьк. – 1998. – № 2. – С.49-50.
5. Зубанова Н.Ю. Зміст та структура професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків.– 1998 – № 2. – С.5-7.
6. Зубанова Н.Ю. Мотиваційний компонент професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків. – 1998. – № 3. – С.3-5.
7. Зубанова Н.Ю. Композиційний малюнок структури професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури (згідно самооцінок студентів та експертного оцінювання значущості основних параметрів) // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків. – 1998. – № 7. – С.11-12.
8. Зубанова Н.Ю. Технологія формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків. – 1998. – № 8. – С.7-9.

9. Зубанова Н.Ю. Динаміка формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів в процесі навчання// Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. – № 4. – 1998. – С. 79-81.

АНОТАЦІЇ

Зубанова Н.Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Волинський державний університет ім. Лесі Українки, Луцьк, 1998.

У дисертації модернізовано зміст та структуру професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури в процесі навчання у вузі. Встановлено, що цілеспрямована робота її формування будуватиметься на основі активних методів навчання, виконанні тестових методик, вирішенні професійних ситуацій, які забезпечують взаємопов'язаний розвиток усіх параметрів структури професійно-педагогічної спрямованості особистості студента.

Ключові слова: структура, професійно-педагогічна спрямованість, технологія, формування, активні методи навчання.

Зубанова Н.Ю. Формирование профессионально-педагогической направленности личности будущего учителя физической культуры. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. – Волинский государственный университет им. Леси Украинки, Луцк, 1998.

В диссертации модернизирована структура и содержание профессионально-педагогической направленности учителя физической культуры. Теоретически обоснована и экспериментально проверена технология формирования профессионально-педагогической направленности личности будущего учителя физической культуры в процессе обучения в вузе. Установлено, что целенаправленная работа ее формирования строится на основе активных методов обучения, выполнении тестовых методик, решении профессиональных ситуаций, которые обеспечивают взаимосвязанное развитие всех параметров структуры профессионально-педагогической направленности личности студента.

БІБЛІОТЕКА
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ

Ключевые слова: структура, профессионально-педагогическая направленность, технология, формирование, активные методы обучения.

Zubanovа N.Y. Formation of professional and pedagogical direction of future physical training teacher. – Manuscript. Dissertation presented to acquire candidate Degree in Physical Training and sport in specialty 24.00.02 – physical culture, physical education of different soci groups. Volyn State University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, 1998.

The structure and content of professional and pedagogical direction of physical training teacher has been elaborated in the thesis. The technique of professional and pedagogical direction formation of the personality of the future physical training teacher during his study at the university has been theoretically grounded and tested. It has been defined that the achievement of this goal is based on active teaching techniques, elaborated tests, solving professional situations, which provide interdependent development of all parameters of professional and pedagogical direction of student personality structure.

Key words: structure, professional pedagogical direction, technique, formation, active education techniques.